

TÌM THEO KÍ ỨC GIỮA PHÁP VÀ ĐÔNG DƯƠNG *Benjamin Stora*

Sự xuất hiện của hàng nghìn “lao động Đông Dương” ở Pháp trong Thế Chiến II từ lâu đã không được biết đến. Tuy nhiên, họ gồm khoảng 20.000 người, làm việc tại các nhà máy sản xuất vũ khí trong những điều kiện khủng khiếp. Hoặc trên những ruộng muối và cánh đồng lúa ở khu vực Camargue (tỉnh Bouches-du-Rhône) phải chịu đựng ruối muối và nóng nực. Hoặc trong những đầm lầy ở tỉnh Dordogne, những khu rừng ở tỉnh Vaucluse, hay các xưởng dệt vùng Rhône. Được chính quyền Pháp sử dụng trong nhiều năm, họ chưa bao giờ nhận được đồng lương đủ là mặt rập nhất. Trong lịch sử chung về nhập cư, tên tuổi của họ, những gương mặt và hình bóng của họ từ lâu đã bị xóa nhòa.

Nhà báo Pierre Daum đã chú ý tới câu chuyện kì lạ này, gần như “do tình cờ” khi anh muốn điều tra về vụ việc đóng cửa một nhà máy ở thành phố Arles (tỉnh Bouches-du-Rhône). Chắc hẳn cũng lại là do tình cờ mà chúng ta biết đến câu chuyện này. Ngay cả bản thân tôi, cách đây hơn ba mươi năm, khi nghiên cứu về hành trình của những lao động người Algeria trong Thế Chiến II, tôi đã thấy trong lưu trữ của quân đội Đức gửi tại Lưu trữ Quốc gia, những sơ đồ lạ lùng về các cánh đồng, ở Pháp. Những kí họa lớn về các làn trại thể hiện nơi sinh sống của “những lao động Đông Dương” đến chính quốc năm 1940 - những làn trại mà trong đó họ trú ngụ rong rã nhiều năm. Bài viết của tôi được xuất bản năm 1983, rồi tôi bị cuốn đi bởi những dự án khác, những lời mời mọc khác.

May thay, Pierre Daum đã không “buồng trôi” phát hiện của mình. Anh kể lại, trong cuốn sách xinh đẹp được

Clément minh họa này, việc mình đã gặp ở Pháp những người Việt ấy vẫn còn sống vào những năm 2000 và cả những người đã trở về Việt Nam vào cuối những năm 1940 như thế nào. Những người đàn ông già nua kể về hoàn cảnh bị trưng tập, nỗi buồn tha hương, những khổ đau phải chịu đựng ở nơi làm việc và trong cuộc sống, sự phân biệt chủng tộc thường nhật của những “tiểu chủ” người Pháp. Nhưng họ còn nhớ cả những cuộc phiêu lưu với các thiếu nữ Pháp, và lòng hiếu khách của một số người dân miền Nam nước Pháp. Họ đã thuật lại những đấu tranh chính trị vì nền độc lập ở quê nhà. Một số người được giác ngộ và sau đó trở thành người cộng sản. Đa số họ gần bỏ với nhau ủng hộ người hùng mới của dân tộc khi đó: Chủ tịch Hồ Chí Minh. Từ những chuyện kể được đối chiếu cẩn trọng với những nghiên cứu trong các kho lưu trữ, Pierre Daum đã chắt lọc thành một cuốn sách rất bé thế, *Nhập cư cưỡng bức - Lính thợ Đông Dương ở Pháp*, xuất bản năm 2009, mà cuốn truyện tranh bạn đang cầm trên tay là một sự nối dài đẹp đẽ. Để làm cho lịch sử về những cuộc di cư đến Pháp được biết tới nhiều hơn, truyện tranh là một phương tiện truyền thông hấp dẫn, nhất là đối với những ai dễ chán nản khi đọc những cuốn sách “quả nghiêm túc”.

Chuyện về những người Đông Dương ở Pháp ít được biết đến này xứng đáng được kể lại. Khi Thế Chiến II nổ ra năm 1939, nước Pháp đã có mặt ở Đông Dương được gần một thế kỉ. Cuộc xâm lược, bắt đầu từ năm 1858 với việc chiếm Nam Kỳ. Đến năm 1893, Liên bang Đông Dương gồm 5 vùng: Campuchia, Lào, Nam Kỳ, Trung Kỳ và Bắc Kỳ - ba vùng cuối

Chuyển thể từ tác phẩm của Pierre Daum,
Nhập cư cưỡng bức - Lính thợ Đông Dương ở Pháp (1939-1952), © Actes Sud, 2009.

Mémoires de viet kieu: Les linth tho, immigrés de force by Daum & Baloup
© 2017 La Boite à Bulles - All rights reserved.

Xuất bản theo Hợp đồng bản quyền giữa La Boite à Bulles SAS và Nhà xuất bản Kim Đồng, 2024
Bản quyền tiếng Việt thuộc về Nhà xuất bản Kim Đồng, 2025

Cet ouvrage a bénéficié du soutien du Programme d'aide à la publication de l'Institut français.
Cuốn sách này được xuất bản với sự giúp đỡ của Viện Pháp trong khuôn khổ Chương trình hỗ trợ xuất bản.

tạo nên nước Việt Nam sau này. Cũng giống như Thế Chiến I, nguồn lực từ Đông Dương được huy động cho chính quốc vào năm 1939 là thực phẩm và nguyên vật liệu (gạo, ngô, trà, cà phê, cao su), nhưng còn có cả binh lính và công nhân nữa. Tuy nhiên, những khó khăn về thông thương đã khiến đường tiếp tế tới châu Âu thêm gặp ghềnh. Sự tình lạng ở Đông Dương chỉ là tạm thời, các tổ chức theo chủ nghĩa dân tộc và cộng sản ngày càng có ảnh hưởng từ những năm 1930. Những xung đột ở châu Âu thúc đẩy nước Pháp phải huy động nhân công ở thuộc địa để duy trì nền kinh tế vận hành, nhất là công nghiệp quốc phòng. Do vậy, "Kế hoạch Mandel", mang tên Bộ trưởng Bộ Thuộc địa khi ấy, dự kiến huy động 500.000 nhân công thuộc địa, trong đó có 100.000 người Đông Dương. Ở Đông Dương, chính quyền Pháp dựa vào một nghị định ngày 29/8/1939, mở ra quyền được trưng tập trên toàn bộ lãnh thổ: khoảng 27.000 người Đông Dương (20.000 lao động và 7.000 lính bản xứ) được đưa sang chính quốc trước cuộc xâm lược của quân Đức và thất bại quân sự của Pháp từ tháng 5 đến tháng 6 năm 1940. Phần lớn lao động bị trưng tập ép buộc là những nông dân khổ khổ ở Bắc và Trung Kỳ, và phần nhỏ từ Nam Kỳ. Họ còn bị kẹt lại ở Pháp trong suốt chế độ Vichy* và lúc quân Đức chiếm đóng, thậm chí cả sau đó nữa.

Năm 1945, chính phủ Pháp của De Gaulle muốn dùng tàu biển để đưa quân Pháp đến Viễn Đông đối phó với khát

khao giành độc lập của người Việt, hơn là cho hồi hương những "lao động Đông Dương" đang khổ sở vì cuộc lưu đày ép uống. Nhưng phần lớn các lao động đó cuối cùng cũng được về nước từ năm 1948 đến 1952. Khoảng 3.000 người vẫn ở lại Pháp. 70 năm sau, nhờ công trình của Pierre Daum thôi thúc, con cháu họ bắt đầu tìm lại đoạn kí ức đã bị chôn vùi này bằng cách lập các hội đoàn, dò hỏi thông tin và lập nên các không gian tưởng nhớ. Cuốn sách được vẽ rất đẹp này sẽ kể lại những việc đó.

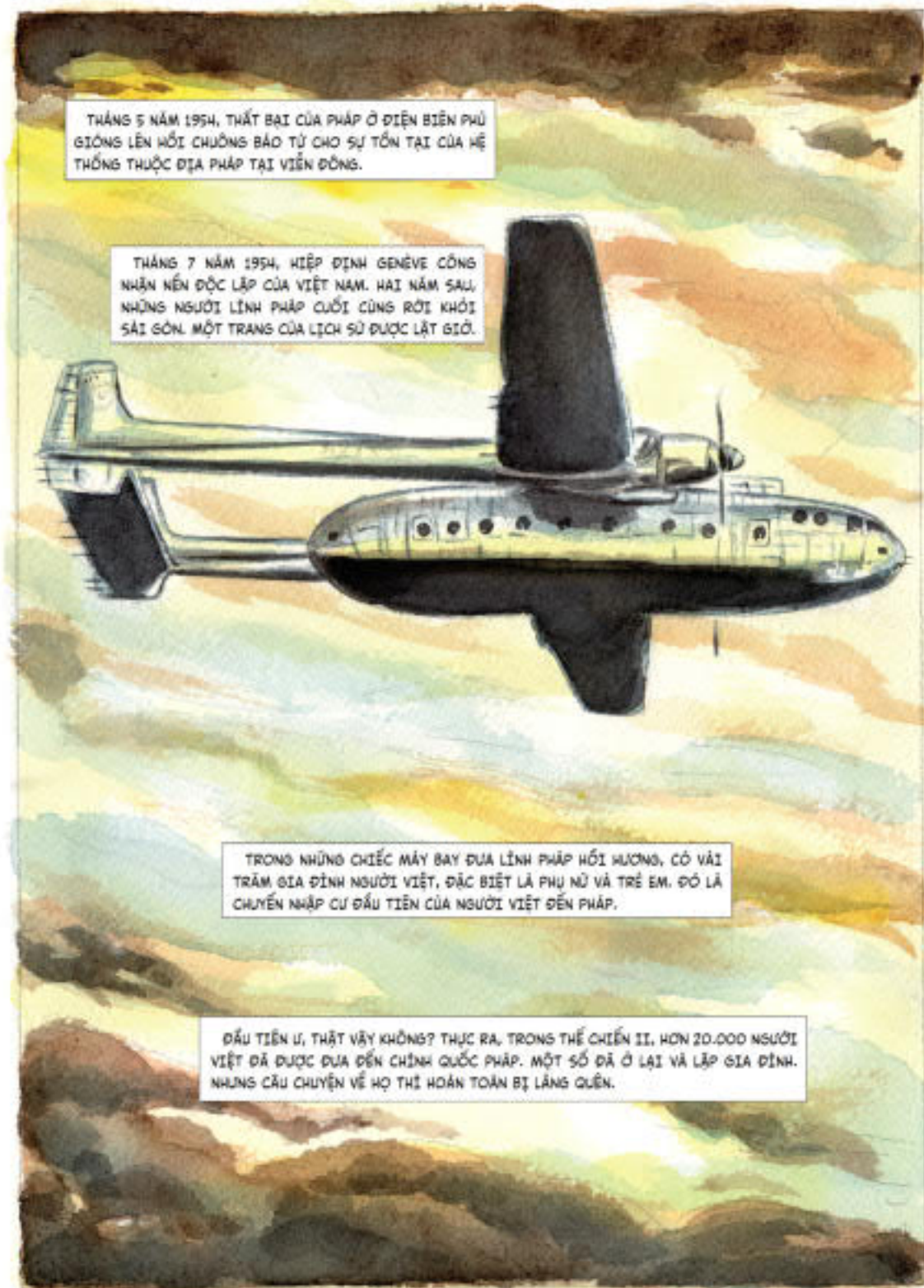
Câu chuyện được triển khai bằng tranh với sức lôi cuốn lớn, nhờ những hình ảnh "tâm" trong ánh sáng loang lổ vùng "Viễn Đông" và "chính quốc", về một thời đã qua. Tiếp mạch nhiều cuốn sách liên quan đến Việt Nam, Clément Baloup đã chọn lấy những đường nét chính xác để thể hiện nhân tính, niềm vui và nỗi đau của các nhân vật, đánh đu giữa cuộc sống riêng tư với Lịch sử Lớn mà họ phải cam chịu. Không đi theo tuyến tính quen thuộc hay mô tả chặt chẽ theo biên niên, Pierre Daum và Clément Baloup mang đến một trải nghiệm đặc biệt cho giác quan, cuộc dạo chơi giữa Đông Dương hôm qua và Việt Nam ngày nay. Giữa một nước Pháp lãng quên quá khứ về người thuộc địa và thế hệ ngày nay mong muốn được biết. Nhóm tác giả xây dựng một cách thức tế nhị để kể lại và chỉ ra mối liên hệ giữa quá khứ và hiện tại, hòa trộn xuất sắc những cảm giác gợi lên từ tranh với những chứng cứ xác thực từ lịch sử.

BENJAMIN STORA

Là giảng viên đại học, Benjamin Stora giảng dạy lịch sử về vùng Maghreb** đương đại, những cuộc chiến tranh lật đổ chế độ thuộc địa và lịch sử nhập cư của người Maghreb đến châu Âu. Ông là tác giả của khoảng ba mươi công trình tham khảo, đặc biệt là viết về chiến tranh Algeria. Từ năm 2014, ông là chủ tịch Hội đồng định hướng của Bảo tàng Lịch sử Nhập cư ở Paris (Pháp).

* Chính phủ Vichy được thành lập sau khi Pháp đầu hàng Đức vào tháng 6/1940, lấy tên theo trung tâm hành chính tại thị trấn nghỉ dưỡng Vichy, miền Trung nước Pháp. Chính phủ này do Thống chế Philippe Pétain lãnh đạo, đã hợp tác với Đức Quốc xã.

** Khu vực ở châu Phi gồm các nước: Algeria, Libya, Mauritania, Morocco và Tunisia.

THÁNG 5 NĂM 1954, THẤT BẠI CỦA PHÁP Ở ĐIỆN BIÊN PHỦ GIÓNG LÊN HỒI CHUÔNG BÁO TỬ CHO SỰ TỒN TẠI CỦA HỆ THỐNG THUỘC ĐỊA PHÁP TẠI VIỄN ĐÔNG.

THÁNG 7 NĂM 1954, HIỆP ĐỊNH GENÈVE CÔNG NHẬN NỀN ĐỘC LẬP CỦA VIỆT NAM. HAI NĂM SAU, NHỮNG NGƯỜI LÍNH PHÁP CUỐI CÙNG RỜI KHỎI SÀI GÒN. MỘT TRANG CỦA LỊCH SỬ ĐƯỢC LẬT GIÓ.

TRONG NHỮNG CHIẾC MÁY BAY ĐUA LÍNH PHÁP HỒI HƯƠNG, CÓ VÀI TRĂM GIA ĐÌNH NGƯỜI VIỆT, ĐẶC BIỆT LÀ PHỤ NỮ VÀ TRẺ EM. ĐÓ LÀ CHUYẾN NHẬP CƯ ĐẦU TIÊN CỦA NGƯỜI VIỆT ĐẾN PHÁP.

ĐẦU TIÊN Ứ, THẬT VẬY KHÔNG? THỰC RA, TRONG THẾ CHIẾN II, HƠN 20.000 NGƯỜI VIỆT ĐÃ ĐƯỢC ĐƯA ĐẾN CHÍNH QUỐC PHÁP. MỘT SỐ ĐÃ Ở LẠI VÀ LẬP GIA ĐÌNH. NHƯNG CÂU CHUYỆN VỀ HỌ THÌ HOÀN TOÀN BỊ LÃNG QUÊN.

1. BỨC ẢNH

HAY MỘT NHÀ BÁO ĐÃ TỈNH CỜ TÌM HIỂU VỀ
MỘT THỜI KÌ BỊ Vùi CHÔN TRONG LỊCH SỬ
THẾ CHIẾN II NHƯ THẾ NÀO

THÁNG 3/2004, TÔI SỐNG Ở MONTPELLIER
(TỈNH HÉRAULT), NƠI TÔI LÀ PHÒNG VIÊN
CỦA BÁO LIBÉRATION. PHÒNG VIÊN, NHƯNG
LÀ ĐẾM CHỦ TRẢ TIỀN.

ĐIỀU ĐÓ CÒ NGHĨA LÀ VIỆC THÌ NHIỀU MÀ LƯƠNG THÌ ÍT. VÀ LẠI
CÒN LUÔN PHẢI VẬT ỨC TÌM KIẾM ĐỂ TÀI CHO CÁC BÀI BÁO LÀM
VUI LÒNG CÁC TRƯỞNG MỤC Ở PARIS.

Hôm ấy, TÔI "TÓM" ĐƯỢC MỘT ĐẾ TÀI.

NHÀ MÁY LUSTUCRU Ở THÀNH PHỐ ARLES ĐỨNG TRƯỚC NGUY CƠ BỊ ĐÓNG CỬA. TỪ MỘT TUẦN NAY, 160 NHÂN VIÊN PHONG TÒA NHÀ MÁY.

MỘT XUNG ĐỘT XÃ HỘI THỰC SỰ, VỚI NHỮNG ÔNG CHỦ ĐỘC ÁC, CHỈ NGHĨ ĐẾN LỢI NHUẬN. CÒN NHỮNG CÔNG NHÂN BẤT HẠNH THÌ BỊ NGƯỢC ĐÃI. TÔI LẠI, ĐÂY LÀ ĐỂ TÀI HOÀN HẢO CHO TÔI LIBÉRATION.

KHI ĐẾN NƠI, TÔI BIẾT RẰNG NHÀ MÁY LUSTUCRU NÀY KHÔNG CHỈ SẢN XUẤT NỤI SỎ BẢNG TRÙNG TƯƠNG TÔI TỪNG ĂN HỒI NHỎ, MÀ CÒN ĐÓNG GÓI GẠO VÙNG CAMARGUE (Ở PHÍA NAM ARLES), VỚI NHÃN IN HÌNH CON BÒ RỪNG CỎ CÀNH.

LÀ MỘT PHÒNG VIÊN CÓ LƯƠNG TÂM, TÔI THẤY MÌNH PHẢI GẶP MỘT VÀI NHÀ SẢN XUẤT GẠO.

TÔI MUỐN HỎI HỌ VỀ NHỮNG HẬU QUẢ, ĐỐI VỚI HỌ, KHI NHÀ MÁY ĐÃ CỎ LỘ TRÌNH ĐÓNG CỬA. ĐỘT NHIÊN, TRÊN CON ĐƯỜNG TRÁI DẢI VỎ TÂN, MỘT TẮM BIẾN THU HÚT SỰ CHÚ Ý CỦA TÔI: BẢO TÀNG LÚA GẠO! TRONG MỘT KHO HÀNG TẠI MỘT TRANG TRẠI GIA ĐÌNH, ROBERT BON, NÔNG DÂN TRỒNG LÚA TRUYỀN ĐỜI, ĐÃ LẬP MỘT BẢO TÀNG ĐỂ KẾ LẠI CÁCH THỨC NGƯỜI TA TRỒNG LÚA GẠO TRONG VÙNG.

CHÀ?!

Năm 1942, các nông dân Đông Dương đã đến trồng lúa ở Camargue.

THưa ỒN BƠN, LẮM ỒN, TÔI CÓ THỂ XIN ỒN 5 PHÚT ĐƯỢC KHÔNG?

THưa, CÓ MỘT BỨC ẢNH CỦA ỒN KHIẾN TÔI TÒ MÔ QUÁ! CHỦ THÍCH BÊN DƯỚI NÓI RẰNG NHỮNG NGƯỜI ĐỒNG DƯƠNG...

HẢ?

... ĐÃ ĐẾN PHÁP ĐỂ TRỒNG LÚA, CHẮNG PHẢI LÀ LẠ LẮM SAO?

VÀ CHUYỆN ĐÓ XẢY RA VÀO NĂM 1942, GIỮA THẾ CHIẾN III KINH LỐI VỊ TÒ MÔ, NHƯNG KINH ỒN HẸY GIẢI THÍCH MỘT CHÚT!

À, ĐỪNG RỒI MỘT TRONG NHỮNG NGƯỜI ĐỒNG DƯƠNG ẤY, LẠ LẮM, ĐÃ QUA BẢO TÀNG. ỒN ẤY GIẢN DỮ KHI THẤY TÔI KHÔNG NÓI VỀ HỌ. KHÔNG MUỐN LỜI THỜI NÊN TÔI Hứa VỚI ỒN SẼ TREO THÊM MỘT BỨC ẢNH NẾU ỒN GỬI ẢNH CHO TÔI.

ỒN LÊ HỮU THỌ GÌ ĐÓ...

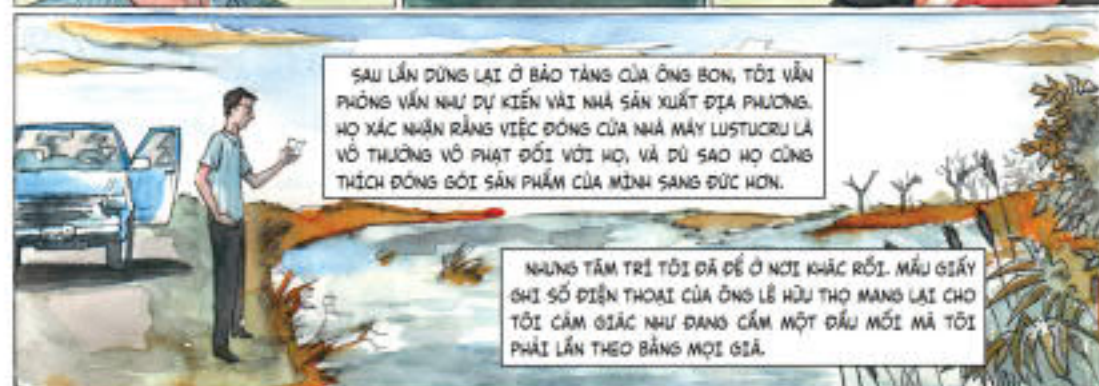
???

VÀ NGƯỜI NÀY SỐNG Ở PHÁP Ừ? ỒN CÓ ĐỊA CHỈ CỦA ỒN ẤY KHÔNG?

TÔI CÓ SỐ ĐIỆN THOẠI THỜI, NẾU CẬU MUỐN...

SAU LẦN DỪNG LẠI Ở BẢO TÀNG CỦA ỒN BƠN, TÔI VẪN PHÒNG VẤN NHƯ DỰ KIẾN VÀI NHÀ SẢN XUẤT ĐỊA PHƯƠNG. HỌ XÁC NHẬN RẰNG VIỆC ĐÓNG CỬA CỦA NHÀ MÁY LUSTUCRU LÀ VÔ THƯỜNG VÔ PHÁT ĐỐI VỚI HỌ, VÀ DÙ SAO HỌ CŨNG THÍCH ĐÓNG GÓI SẢN PHẨM CỦA MÌNH SANG ĐỨC HƠN.

NHƯNG TẮM TRÍ TÔI ĐÃ ĐỂ Ở NƠI KHÁC RỒI. MẪU GIẤY GHI SỐ ĐIỆN THOẠI CỦA ỒN LÊ HỮU THỌ MANG LẠI CHO TÔI CẢM GIÁC NHƯ ĐANG CẮM MỘT ĐẦU MỐI MÀ TÔI PHẢI LẤN THEO BẢNG MỌI GIẢ.

LÊ HỮU THỌ, CỘT 35, MÃ SỐ ZAN 508, GẶP VÀO THÁNG 6/2005 Ở GRENOBLE.

* Cách gọi khác của đại đội (nguyên bản tiếng Pháp là compagnie).

** Ngày 1/9/1939, Đức tấn công Ba Lan, Thế Chiến II bùng nổ. 3/9/1939, Pháp tuyên chiến với Đức. Từ cuối năm 1939 tới đầu năm 1941, Đức kiểm soát phần lớn châu Âu, thành lập liên minh phe Trục.

* Adolf Hitler (1889-1945) là độc tài phát xít Đức, kẻ phát động Thế Chiến II. Philippe Pétain (1856-1951) là Thống chế Pháp, Thủ tướng Chính phủ Vichy, Charles De Gaulle (1890-1970), một chỉ huy trong quân đội Pháp, ông không chấp nhận việc Chính phủ Vichy của Pétain đầu hàng phát xít Đức. De Gaulle sống lưu vong tại Anh và lãnh đạo các phong trào kháng chiến chống phát xít, giải phóng nước Pháp.

2. NGƯỜI ĐÔNG DƯƠNG Ở PHÁP CHÍNH QUỐC
HAY NHỮNG THÂN PHẬN BỊ XÉ ĐÔI GIỮA HAI
ĐẤT NƯỚC VÀ GIỮA HAI CUỘC CHIẾN

TỪ "LÍNH THỢ" NGHE CÔ VẼ LẠ TAI VỚI NGƯỜI PHÁP. NÓ ĐƯỢC CÁC LAO ĐỘNG NGƯỜI VIỆT DÙNG ĐỂ TỰ GỌI NHAU. TỰ NÀY CÔNG TÒM TẮT HOÀN CẢNH LAO ĐỘNG CHÂN TAY CỦA HỌ. LÍNH THỢ, NÓI THEO LỐI VĂN VẼ THÌ LÀ "CÔNG BÌNH".

* Ở Việt Nam là thời kì Kháng chiến chống Pháp (1946-1954).

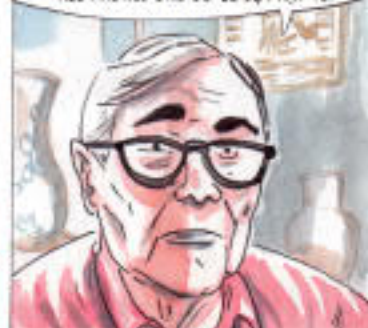
TÔI SINH NGÀY 2/3/1920 TẠI BẮC KỲ. CHA MẸ TÔI LÀ NÔNG DÂN TRỒNG LÚA, SẴN VÀ KHOAI LANG...

KHI TÔI 15 TUỔI, CHA CHO TÔI ĐI HỌC. TÔI BIẾT TIẾNG VIỆT, TIẾNG PHÁP VÀ TIẾNG HÂN.

MỘT HỒM, VÀO NĂM 1939, TAY CHÂN CỦA LÍ TRƯỞNG ĐẾN NHÀ VÀ NÓI VỚI CHA TÔI PHẢI XUNG MỘT TRONG CÁC CON TRAI CỦA ÔNG. QUY ĐỊNH LÀ THẾ NÀY: NHÀ NÀO CÓ HAI CON TRAI THÌ ÍT NHẤT MỘT ĐUA PHẢI ĐĂNG LĨNH. NẾU KHÔNG, ÔNG BỐ SẼ BỊ PHẠT TỬ.

VIỆC TUYỂN LỰA ĐƯỢC THỰC THI MÀ CHÚNG CÓ GIẤY TỜ VẬN TỰ GI. CÙNG CHÚNG BIẾT THỜI HẠN Ở PHÁP LÀ BAO LÂU. NGÀY 9/10/1939, TÔI BỊ TRIỆU TẬP RỒI BỊ ĐƯA ĐẾN MỘT TRẠI Ở PHÚ THỌ, CÁCH NHÀ TÔI BA GIỜ TÀU HỎA.

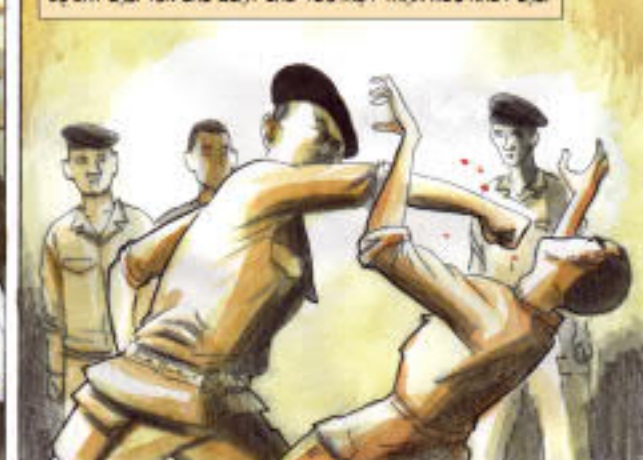

TẤT NHIÊN, TÔI CÙNG HƠI BUỒN. NHƯNG Ở TUỔI 19 LÚC ẤY, TÔI KHAO KHÁT KHÁM PHÁ NƯỚC PHÁP.

CHÚNG TÔI ĐƯỢC CẮT TÓC NGẮN, RỒI CHỤP ẢNH. SAU ĐÓ, CHÚNG TÔI ĐƯỢC GỬI ĐẾN MỘT TRẠI KHÁC, Ở HẢI PHÒNG. TÔI Ở ĐÓ 3 THÁNG.

KỈ LUẬT RẤT NGHIÊM: NẾU BỎ TRỐN SẼ BỊ BẮN BỎ. TƯỜNG RÀO CAO TẬN 2 MÉT. MỘT HỒM, TÔI MUỐN BỎ TRỐN NHƯNG BỊ BẮT LẠI. TÊN CÀI QUẠT CHO TÔI MỘT TRẬN RỐI NHỐT LẠI.

MỘT HỒM, ANH TRAI VÀ EM GÁI LẶN LỘI TỪ LÃNG ĐẾN THĂM TÔI.

NHƯNG TÔI KHÔNG THỂ RA KHỎI TRẠI. THẾ LÀ CHÚNG TÔI ĐĂNG NÓI CHUYỆN QUA MỘT CÁI LỖ TRÊN BỨC TƯỜNG BAO QUANH TRẠI.

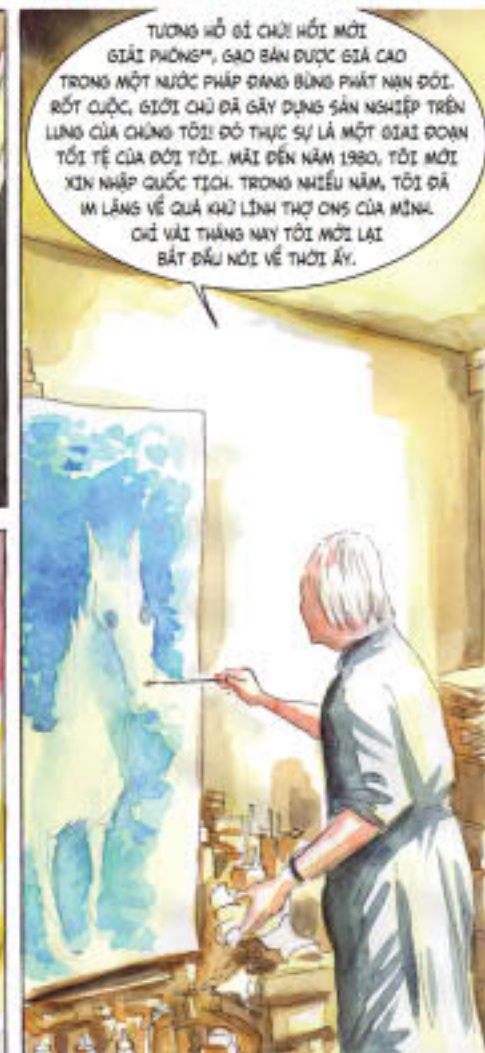
CHÚNG TÔI NÓI CHUYỆN VỚI NHAU NHƯ THẾ NÀY.

TÔI THẤY HAI NGƯỜI KHÓC MÀ CHÚNG THỂ VỖ VẾ DÙ CHỈ CÁCH MÌNH VÀI PHÂN. ĐÓ LÀ MỘT KHOẢNH KHẮC CAY ĐẮNG CỦA ĐỜI TÔI.

CUỐI CÙNG, ĐẦU THÁNG 3, TÔI LÊN TÀU ANDRÉ-LEBON, MỘT CON TÀU THỦY HƠI NƯỚC TUYỆT ĐẸP DÀNH CHO CÁC CHUYẾN DU HÀNH HẠNG SANG. THÁNG HƯƠNG ĐẾN PHÁP. NHƯNG TÔI CÙNG CÁC ĐỒNG HƯƠNG THÌ BỊ NHỐT DƯỚI HẦM TÀU.

* Phu nhân của Thống chế Philippe Pétain - người đứng đầu chính phủ Vichy.
 ** Khi quân Đồng Minh giải phóng Paris từ cuối tháng 8/1944.

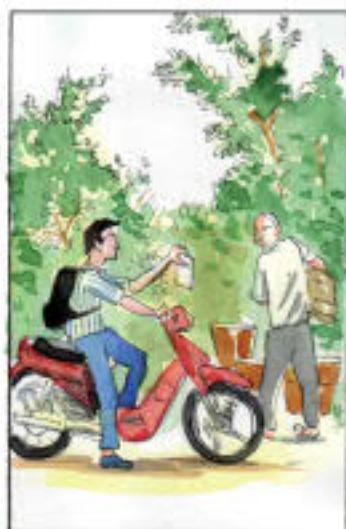

NHỜ NHỮNG LIÊN LẠC Ở PHÁP, TÔI LẬP ĐƯỢC MỘT DANH SÁCH NHỮNG NGƯỜI CẦN TÌM. TRONG ĐÓ CÓ ÔNG PHAN SOẠN, MỘT CỰU LÍNH THỢ 97 TUỔI. TÔI CÒ ĐƯỢC TÊN CỦA CÃI LÀNG BÈ XỈU NƠI ÔNG SỐNG, THÔNG QUA MỘT Đứa CHáu CỦA ÔNG, TÊN LÀ NGUYỄN PHÚC TÂN, ĐẦU BẾP TẠI MỘT NHÀ HÀNG Ở TỈNH VOSGES. CẬU ẤY CÙNG CẤP CHO TÔI TÊN ĐỊA DANH CHUẨN: XÃ DUY NGHĨA, HUYỆN DUY XUYỀN, TỈNH QUẢNG NAM. NƠI NÀY GẦN HỘI AN, THÀNH PHỐ DU LỊCH CÁCH HÀ NỘI 24 GIỜ TÀU HỎA.

ỒI!!!

CẨM TỜ GIẤY CHỈ GHI TÊN NGƯỜI VÀ TÊN LÀNG XÃ, TÔI LÊN ĐƯỜNG VỀ VÙNG QUÊ ĐÓ.

TÔI BỊ LẠC!

TÔI ĐỂ MÌNH BỊ DẪN ĐI NHIỀU CÂY SỎ, HẾT RỄ PHẢI RỐI LẠI RỄ TRÁI, RỐI LẠI RỄ PHẢI.

TRONG NHÀ, CHẮNG AI CÓ THỂ TRAO ĐỔI VỚI TÔI DÙ CHỈ VẢI TỦ BẢNG THỦ TIẾNG NÀO ĐÓ MÀ TÔI BIẾT. TUY NHIÊN, NHỜ MỘT TÀI LIỆU CŨ ĐƯỢC CẮT KẼ TRONG TỦ, TÔI CÓ THỂ XÁC NHẬN RẰNG ÔNG CỤ NÀY TÊN ĐÚNG LÀ PHAN SOẠN, SINH NĂM 1909, VÀ ĐÃ SANG PHÁP TỪ NĂM 1939 ĐẾN 1949.